

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 7

Giriş • 9

BİRİNCİ BÖLÜM

Gazi'yi Tebcil • 17

Benim Yaramazlığım • 21

Halit Ziya ile İlk Temas • 27

Halit Ziya ile Samimiyet • 34

Edebiyat-ı Cedide'ye Doğru • 42

Edebiyat-ı Cedide • 49

Ekrem Bey ve Servet-i Fünun • 57

İlk Temaslar • 62

Dostluklar • 69

Hüseyin Cahit'le Hayret Efendi • 73

Ahmet Hikmet'i Nasıl Tanıdım? • 78

Hayat-ı Edebîde Siyaset • 82

Yeşilyurt Hikâyesi • 88

Edebiyat-ı Cedide'nin Muhalifleri • 93

Servet-i Fünun'da Sansür • 98

Para Meseleleri • 104

İKİNCİ BÖLÜM

Halit Ziya • 113

Halit Ziya Bey • 120

Tevfik Fikret • 127

Cenap Şahabettin Bey • 135

<i>Hayat-ı Muhayyel</i> Muharriri • 140
Bizde Roman • 153
<i>Eylül'ü</i> Nasıl Yazdım? • 160
<i>Hâristan</i> • 165
Mınakyan Efendi • 176
Denizde • 181
Girit Eşkıyasıyla • 193
Zehirlerim • 200
Dizin • 209

Önsöz

Edebiyat araştırması, bir yandan zevkli bir yandan da hüznün vericidir. Bir yazarın anılarını derlemek de biyografi yazarlığı gibi, o yazarla birlikte büyümek, hayal kurmak, ümitlenmek, onunla birlikte coşmak, onunla birlikte hüzünlenmek demektir. Böyle bir çalışma süresince yaşamın tüm zorluklarına adeta onunla birlikte göğüs gerer, bazen yargılanır, kovulur, belki gözden düşersiniz. Aynı durum, okur için de geçerlidir. Edebiyat, sanatın insana bahşettiği o en büyük nimeti size tattırır. Böyle bir kitabı okurken de geçmişte bir yolculuğa çıkar adeta zamanı aşarsınız. Başka bir söyleyişle, farklı iki zaman dilimini aynı anda yaşarsınız. Ama bunu yapabilmek için üzerinde çalışılan sanatçıyı her yönüyle tanımak, onun dünyasına girebilmek gerekir. Bunu başardığınızda, sanatçıyla öyle özdeşleşirsiniz ki bazen ona yapılan haksızlıkları kendinize yapılmış gibi hisseder, isyan edersiniz. Ben, Mehmet Rauf ve anıları üzerinde çalışırken bu duyguların hemen hemen hepsini tattım. Ona, bu anlamda çok şey borçluyum. Bu yüzden öncelikle Mehmet Rauf'un aziz hatırasını saygı ile selamlıyorum.

Her kitap, ayrı bir telaştır. Hele kitabın yeni baskısı söz konusuysa... Her şey tek tek gözden geçirilir, eklemeler, notlamalar yapılır, önceki baskıdaki yanlışlar giderilir. Bu arada hiçbir şey düşünüldüğü gibi yolunda gitmez, daima bir şeyler eksik kalır ya da siz o hisse kapılırsınız. Bu telaşeden en çok etkilenenler ise "ev halkı"dır. Onlar normal hayatlarını sürmekteyken, bu olağanüstü tempo, onlardan sabır ve anlayış beklemektedir. Bu yüzden ilk teşekkür onlara...

Mehmet Rauf'un Anıları, 2001 yılında yapılan ilk basımının dağıtımında yaşanan sıkıntılardan dolayı hedeflenen okuyucu kitle-sine ulaşamamıştı. Bu yüzden bu yeni basımda arada geçen zaman diliminde edindiğimiz yeni bilgi ve bulgular ışığında, kitabı daha titizlikle ele aldık. Öncelikle kitapta yer alan tüm metinleri ve dipnotları gözden geçirip görebildiğimiz eksik ve hataları gidermeye

çalıştık. Bu baş döndürücü çalışma sırasında, metni baştan sona gözden geçiren Doç. Dr. Levent Ali Çanaklı'nın büyük yardımlarını gördüm. Kendisine nasıl teşekkür etsem azdır. Yıllar önce gördüğüm bir kitapta yer alan Girit adası ve ayrılıkçı Rum gerillalarla ilgili fotoğrafa ulaşmamı sağlayan Sevgili Vecihi Terzi'ye de teşekkür borçluyum.

Yapı Kredi Yayınları yayımını üstlenmeseydi, kitabın yeniden elden geçmesi ve yukarıda söylediğimiz eksiklerin giderilmesi kim bilir hangi zamana kalacaktı? Bu nedenle, Editör Eser Demirkan'a ve Yapı Kredi Yayınları'ndan başta Yücel Demirel olmak üzere emeği geçen herkese en içten duygularıyla teşekkürü bir borç bilirim.

Rahim Tarım

Giriş

Servet-i Fünun döneminin roman alanında Halit Ziya Uşaklıgil'den sonraki en önemli ismi Mehmet Rauf (1875-1931), psikolojik romanın önde gelen örneklerinden sayılan *Eylül* (1901) ve yine bu dönemde yayımlanan *Siyah İnciler* (1901) adlı düzyazı şiirleriyle edebiyat tarihimizde kendisine haklı bir yer edinmiştir.

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırk Yılı*,¹ Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Edebi Hatıralar*'i² Ali Ekrem Bolayır'ın *Hatıraları*³ gibi aynı dönemde yaşamış ve bu yılları içeren anılar yayımlanmış başka isimler olmasına karşın Mehmet Rauf'un anıları maalesef yakın zamana kadar gün ışığına çıkmamıştır. Edebiyat dünyasının zaten bilgisi dâhilinde olan Mehmet Rauf'un anıları, bugüne dek birçok araştırmacı tarafından kullanılagelmiş olmasına rağmen,⁴ kimse bu anıları derleyip yayımlamayı düşünememiş midir? Yoksa bunların yanında Mehmet Rauf'un anılarının hiç mi değeri yoktur?

Aslında bu soruların yanıtları aşağı yukarı bellidir. Elbette düşünölmüştür ama birkaç küçük nokta dışında, Mehmet Rauf'un da anılarında döneme ilişkin söyledikleri yukarıda adı geçenlerden pek farklı değildir. Bu yüzden döneme ilişkin bilindik şeyler söyleyen bu anıları bir araya getirmenin ne anlamı olabilir?

Mehmet Rauf'un yaşamı ve hikâyeleri üzerinde doktora çalışmamı⁵ hazırlarken bu anılardan diğer edebiyat araştırmacıları gibi ben de yararlanmış ve bu konuda epey düşünmüştüm. Bu anıların

- 1 Halit Ziya Uşaklıgil; *Kırk Yıl*, Özgür Yayınları, İstanbul 2008, 967 s.
- 2 Hüseyin Cahit Yalçın; *Edebi Hatıralar*, Akşam Kitaphanesi, İstanbul 1935.
- 3 Metin Kayahan Özgöl; *Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, 511 s.
- 4 Bkz. Mehmet Kaplan; *Tevfik Fikret*, 2.bs., Dergâh Yay., İstanbul 1987, s. 134, 85 numaralı dipnot; Kenan Akyüz; *Tevfik Fikret*, AÜ, DTCF Yay., Ankara 1946, s. 47, 56, 238; Ömer Faruk Huyugüzel; *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, İzmir 1984, s.12, 77, 39 numaralı dipnot; Mustafa Özbacı; *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, MEB Yay., İstanbul 1997.
- 5 Rahim Tarım; *Mehmed Rauf'un Hayatı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*, Akçağ Yay., Ankara 2000.

sadece çevrimyazı ile bir araya getirilmesinin pek de bir anlam ifade etmeyeceğini bildiğimden bunları, döneme ilişkin yayımlanmış diğer anılarla karşılaştırmak, notlamak kısacası “değer”lendirmek gerekiyordu. Fakat doktora çalışmamızın ardından böyle değerlendirmeye dayalı çalışmaya girişmeden Mehmet Rauf'un anıları alelacele bir araya getirilmiş ve çevrimyazı olarak yayımlanıvermişti.

Ancak, yayımlanan bu kitabı alıp incelediğimde, Mehmet Rauf'un “hatırasına” gerçekten büyük haksızlık yapılmış olduğunu gördüm. Öncelikle, Mehmet Rauf'un anıları bu kitapta bir araya getirilenlerle sınırlı değildi. Bir araya getirilenler içinde de okuma yanlışları, yeni harflere aktarılırken metin içlerinde kelime, hatta paragraf ölçeğinde atlamalar vardı. Kitapta adı geçen kişi ve eserlerle ilgili bilgilere yer verilmediği gibi aralarında hiçbir şekilde bağlantı kurulmamıştı. Kitabın sonunda gayriciddi verilen birkaç nottan biri de fahiş bir yanlışlığı içeriyordu. Bu nota göre *Les Garçons*, Henry de Montherland'ın (aslı Montherland olacak) bir eseriydi ve yayına hazırlayana göre Henry Montherland bu eseri 1969 yılında yazmıştı. Ama 1931 yılında ölen Mehmet Rauf'un 1969'da bunu okumasına imkân ve ihtimal yoktu.

Öte yandan bu yayında, anı türündeki çalışmaların vazgeçilmezi olan “indeks” de yoktu. Dahası, Mehmet Rauf'un anılarını ne zaman kaleme aldığı, bu sırada herhangi bir hastalık geçirip geçirmediği konusuna, hiç değinilmiyordu. Oysa bu bilgiler, biyografi çalışmaları gibi anıların “değer”lendirilmesi konusunda da önemli ölçütleri oluşturduğu öteden beri bilinmekteydi.

Mehmet Rauf, anılarını 1919-1920 ve 1927 yıllarında beşer yazıdan oluşan iki grup halinde ve yaklaşık yedi yıl arayla yayımlamıştır. Bunların dışında, Mehmet Rauf'un kompozisyonunun bir özelliği olarak, müstakil birçok yazısında veya yazısının girişinde anılarına yer verdiği görülmektedir. Bu türden, anılar arasında değerlendirilebilecek yazıları içerenler ise 1896, 1898, 1899, 1900, 1901, 1912 ve 1914 yıllarında kaleme alınmış, kişilerle ilgili yazılar ve bir seyahat günlüğünden ibarettir.

Mehmet Rauf'un anıları dikkatle incelendiğinde, birkaç tanesi dışında, aralarında bir bütünlük ve sürekliliğin olmadığı, her bir yazının müstakil kişi veya olaya ait olduğu göze çarpar. Bu anıların tek ortak noktası, yazarın yetiştiği ve içinde yer aldığı edebî döneme

ait olanların çoğunlukta oluşudur. Ayrıca yazar, anılarını hayat-tayken kendisi de bir araya getirememiştir. Çünkü bu anıların ve anıları içeren yazıların kaleme almış tarzı da, böyle bir sürekliliğe elverişli değildir. 1919-20 yılında yayımlanan ilk grup dışındakiler bir devamlılık göstermez. Bu yazılar, anı ve anı parçacıkları içerse de diğerlerinden ayrılır.

Bu nedenle, kitabın düzenlenişinde anıların kronolojik sıralamasına değil, belli bir bağlam oluşturan anıların birbirini izlemesine dikkat ettik. Bunun tek istisnası, içeriği ve heyecanı bakımından kitabın başında verdiğimiz Atatürk'le ilgili olan müstakil bir yazıdır. Bunun dışındaki tüm yazılar, İkinci Bölüm'de verilmiştir.

İkinci Bölüm, yazarın konu ya da kişiler hakkında yazdığı ve anıları arasında değerlendirilebilecek parçaları içeren müstakil yazılardan oluşmaktadır. Bunlardan, “Ruznâme-i seyahatimden/seyahat günlüğümünden” ibaresiyle yayımlanan ve *Siyah İnciler* adlı kitabında yer alan “Denizde” ile son Osmanlı birliklerinin Girit'ten tahliyesi sırasında ayrılıkçı gerillalarla Türk askeri arasında yaşanan silahlı çatışmayı anlatan “Girit Eşkiyasıyla” adlı metinleri de İkinci Bölüm'e almayı uygun gördük. Yine bu bölümdeki “Halit Ziya Bey” adlı metne ise, verdiği bilgilerin kitabın ilk bölümüyle bütünlük göstermesi ve Halit Ziya ile ilgili önemli bilgileri içermesi bakımından yer verdik. Bunların dışında, kitabın birinci bölümündeki anılarda adı geçen ve okuyucunun merakını çekebilecek olan “Zehirlerim” ile Mehmet Rauf'un tanıtım yazısından sonra “gözlerin Müftüoğlu Ahmet Hikmet'in üzerine çevrildiği” söylenen “Hârîstan” adlı metni de İkinci Bölüm'e aldık.

Mehmet Rauf'un anılarını ne zaman yazdığı da üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. Gerçi, kuşku duyulan her yerde okuyucu uyarılmışsa da burada bu konuya kısaca değinmekte yarar var: Mehmet Rauf anılarını, II. Meşrutiyet'ten sonra, kendisi için “Edebî Düşüş ve Unutulmuş Devri”⁶ diyebileceğimiz bir dönemde kaleme almıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra arkadaşları ikbal basamaklarını çıkarken, Mehmet Rauf hayatını çıkardığı edebiyat ve sanat dergileriyle kazanmak zorundadır. 1910 yılında yazdığı pornografik bir romanı yüzünden altı ay hapis yatan ve

6 Ayrıntılı bilgi için bkz. Rahim Tarım; *Mehmet Rauf'un Hayatı ve Hikâyeleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ankara 2000, s. 20-27, 63-87.

denizcilikten gelen küçük maaşını da kaybeden yazar, artık hayatını tamamen kalemiyle kazanmak zorunda kalacaktır. Geçici rahatlık yılları, hep yaşam mücadelesine geri dönüşle noktalanmış; bir ara ticaretle bile uğraşmıştır. 1917 yılında, “Şule Neşriyat Evi” adıyla açtığı yayınevini bir köşesinde tütün satabilmek için gerekli olan ruhsatın çıkartılmasında İzzet Melih (Devrim)’ten yardım isteyen Mehmet Rauf⁷ 1926 yılında yaptığı son evliliğinin ilk günlerinde felç geçirir ve artık sağ kolunu kullanamaz.⁸ Yazılarını o söyler, eşi Muazzez Hanım kaleme alır. Bu yıllarda, Babıali’de çaldığı her yayınevi kapısı yüzüne kapanır.⁹ Yaptığı çeviriler, yazılar yayımlanmaz olur. 1928 yılının sonlarında ikinci bir felç daha geçiren Mehmet Rauf, bilincini kaybeder ve artık konuşamaz. Geçim sıkıntısı had safhaya ulaşınca hükümet nezdinde yapılan girişimler sonucunda kendisine küçük bir aylık bağlanır.

Toparlayacak olursak, Mehmet Rauf’un anılarının bir kısmı ölümünden on bir yıl önce kendisi tarafından 1919-20 yıllarında; ikinci kısmı ise geçirdiği felçten sonra, 1927’de eşinin yardımıyla kaleme alınmıştır. Her iki grubu oluşturan anıların kaleme alınması sırasında Mehmet Rauf’un, felç geçirdiği, geçim sıkıntısı çektiği ve hayatını yazılarıyla kazandığını da hatırdan çıkarmamak gerekir. Bu anıların ilk grubunu oluşturan yazıların kısa bir süre sonra başka bir dergide basılması da bunun kanıtıdır.

İşte, Mehmet Rauf’un özellikle de iki grup halinde yayımlanan anıları söz konusu olduğunda yukarıda adı geçen noktalarda okuyucu mutlaka uyarılmalıdır. Aksi takdirde, bu noktaları dikkate almadan anılar üzerine yapılacak en küçük bir “değer”lendirme ve yorum yanlış olacak, okuyucuyu da araştırmacıyı da yanıltacaktır.

Birinci ve ikinci grup olarak adlandırdığımız bu anıların asıl eksenini Servet-i Fünun Edebî Topluluğu’dur ve bu topluluğun kuruluşu, kalem mücadeleleri, sansürle boğuşmaları, topluluk üyelerinin birbirleriyle ilişkileri, yurt dışına kaçma girişimleri gibi konulardan oluşmaktadır.

7 Bkz. Nüket Esen (Haz.); *İki Gözüm, Aziz Kardeşim, Efendim (İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Edebiyatçı Mektupları)*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1995, s. 45.

8 Yakup Kadri Karaosmanoğlu; *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay., Ankara 1969, s. 24.

9 Abdülhak Şinasi Hisar; “Edebi Portreler: Mehmed Rauf”, *Türk Yurdu*, nr: 262, Kasım 1956, s. 373-374.

II. Abdülhamid dönemiyle ilgili birçok anekdotu içeren bu anıları notlarken çok şaşırtıcı bilgiler edindik. Bu da, anıların notlanmadan kolay kolay değerlendirilemeyeceğini açıkça gösteriyordu. Örneğin, Hüseyin Cahit'in yakın dostu, Düyun-ı Umumiye Memuru, Lozan Konferansı Mali Danışmanı, Millî Mücadele karşıtı, Atatürk'e karşı girişilen İzmir Suikastı'nın sanığı olarak İstiklal Mahkemeleri'nce asılan Mehmet Cavit Bey, bunlardan birisiydi. Yine, II. Abdülhamid gibi bir padişah bile Osmanlı Bankası'nı basan yerli yabancı birçok insanın ölümüne neden olan Ermeni teröristleri Avrupa'nın baskısından dolayı yargılayamıyor, teröristler bir vapurla Avrupa'ya giderken sadece arkalarından bakabiliyordu. Bu olaylar karşısında, o dönemin aydın ve yazarları ne tepki gösteriyorlardı? Mehmet Rauf'un anılarında bu olaylar ne kadar yer kaplıyordu? Bunları da, okuyucuya notlayarak ama yorumsuz vermeyi uygun gördük.

Notlama işlemi sırasında, ansiklopedik sayılabilecek türden bilgilere yer verilmesi, okuyucunun metinden kopmadan konu hakkında kısaca bilgi sahibi olabilmesi içindir. Bu notlardaki bilgilerin, yazarın okuduğu ve etkilendiği eserler hakkında bilgi vereceği gibi aynı zamanda bu eserlerin yayın tarihleriyle ülkemizde izlenişleri arasında ilişki kurmada yardımcı olacağı ve bu türden çalışmaların artmasıyla birlikte, "karşılaştırmalı edebiyat" alanında çalışanlara da bir kolaylık sağlayacağı ortadadır.

Anılarla uğraşmak, onları yayına hazırlamak külfetli ve zor bir iştir. Ancak, bu zahmeti göze alanlar, işlerini ciddiye aldıkları takdirde birçok çalışmaya eklenebilecek önemli bilgiler de ortaya çıkarabilirler. Örneğin, Ömer Faruk Huyugüzel'in, Hüseyin Cahit üzerine yaptığı kapsamlı araştırmasında, *Mektep* dergisini Cenap'ın çıkarmasına değinilirken döneme ilişkin anıların karşılıklı değerlendirilmesine çalışmanın kapsamı el vermediğinden, Servet-i Fünun öncesi Hüseyin Cahit, Mehmet Rauf ve Cenap Şahabettin arasında, kabaca "dost kazığı" denilebilecek husus atlanmıştır.¹⁰

Anılar subjektiftir ve asla "tarihî belge" olarak kullanılamaz. Anıların, belli bir döneme ışık tutabilmesi, bir olayı aydınlatabilmesi için birçok işlemden geçmesi, notlanması ve daha sonra

10 Ömer Faruk Huyugüzel, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, İzmir 1984, s. 11.

değerlendirilmesi gerekir. Böyle olduğunda bile, bir anı, asla bir belgenin yerini tutamaz. Araştırmacı, belge ile anıyı karşılaştırabilir; tutarsızlıkları sergileyebilir ama asla belgeden vazgeçemez.

Elinizdeki kitapta, bu noktalara büyük ölçüde dikkat edilmiştir. Olanaklar elverdiğince, metinler notlanırken belli bir konu üzerinde farklı görüş bildiren anı yazarlarımız varsa onların düşüncelerine de yer verilerek çelişen noktalar saptanmıştır. Böylelikle, hem okuyucuya daha sağlıklı bilgi vermeye, hem de metinlerdeki anılara özgü subjektiflik sergilenmeye çalışılmıştır.

Ayrıca, bu notlamalar sırasında disiplinlerarası ilişkinin kurulabilmesine de özen gösterilmiş; anılarda geçen olaylar hakkında ayrıntılı bilgi almak isteyenler için bu konularda çalışan bilim adamlarının çalışmalarının künyelerine de yer verilmiştir.

Hiçbir çalışma mükemmel değildir ama “mükemmel iyinin düşmanıdır”, derler. Her şeye rağmen, hâlâ birçok eksliğimizin olabileceğinin farkındayım. Her türlü yapıcı eleştiriye açığım ve onlara şimdiden teşekkür ediyorum. Araştırmalarım sırasında yukarıda şikâyet ettiğim türden eksiklerin acısını çekmiş biri olarak şunu söylemek isterim: Eğer bu çalışma, başka çalışmalara küçük de olsa bir katkıda bulunabilir, basamak oluşturabilirse yaşanan tüm zahmeti ve yorgunluğu unutturacak ve amacına da ulaşmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Gazi'yi Tebcil

Gazi, hiç kimse için benim için olduğu kadar mukaddes ve mübeccel olamaz çünkü o bir millet kahramanı, bir hükümet reisi sıfatıyla, benim bütün gençliğimin en bâlâ-pervaz mefkûrelerini, en mâ-fevka'l-imbân emellerini saha-i hakikate çıkarmış ulvi bir mevcudiyettir.

Gençliğim, İstibdat'ın¹ en hûnîn senelerinde kahr ü tebah oldu; hükümetin zilleti, Saray'ın zulmü, halkın meskeneti en kahir bir inkisarla beni hurdahaş ediyordu. Bütün iğrenç derinliklerine hulûl ettiğim İstibdat mihanikini bilhassa nazarımda halkın zaaf ve akameti sayesinde tahakküm ediyor, millet kendini doğrayan bıçağı kendi biliyor, kemiklerini kıran cendereyi kendi sıkıyordu. Bu muattal ve mağşuş halkı kurtarmak için hayırkâr rehberler, onu selamete sevk ve insanca idare için necip mürşitler lazımdı. Fakat seneler geçiyor, ahvâl beter oluyor, tek bir ümit lem'ası parlamıyordu.

Ben ve biz, yani Edebiyat-ı Ceddeciler, edebiyattan ziyade siyasiyat ve içtimaiyat ile meşguldük, birbirimize edebi temayüllerimizden ziyade bu fikirlerdeki iştirakimizden dolayı rabt-ı kalp etmiştik. Ekseriya toplandığımız bir arkadaş evinde duvarda Thiers'in² Üçüncü Fransız Cumhuriyeti ilan ve Mebusan Meclisi küşadımı musavver bir levha vardı (Bunu haber alsalar bütün mahalleyi havaya uçururlardı!); bu levhaya en hicranlı hasretlerle, bizim için ulaşılamaz ilahi bir saadet olarak bakardık. Hepimiz tarihin İstibdat düşmanı bütün kahramanlarını kendimize mabut telakki etmiş, hep

1 İstibdat.

2 Adolphe Thiers (1797-1877): Fransız hatip. Üçüncü Cumhuriyet'in mimarlarından. Thiers'in hatıralarının edebiyatçılar kadar devlet adamlarımız üstünde de tesiri vardır. Hüseyin Cahit, anılarında, bir eserini okuyup kendisini tanımak amacıyla evine çağırılan Sait Paşa'nın, Fransızca bilgisini ölçmek için kitaplığından Thiers'in hatıralarından bir cilt uzatıp bir pasajı tercüme ettirdiğini aktarır. Bkz. Hüseyin Cahit; *Edebî Hatıralar*; İstanbul 1935, s. 92.

Avrupa cereyanat-ı siyasiye ve içtimaiyesini takip eder, elimizden ihtilal tarihlerini düşürmezdik³.

Hayata, tarihe diğer milletlerle hem-ayar bir şeref ve vakar ile dâhil olmak için ne yapmalı idi? Bunu yapamamak, yapılamayacağını bilmek ve bu tekme ve balta hükümetinin mezalimine boyun bükme bizi kahr u harap eder, fütur buhranlarıyla ekseriya nihilistliğe kadar yuvarlandığımız olurdu.

Edebiyat-ı Cedide'ye bu nokta-i nazardan, siyasi olamadığından edebi kalmış münevver gençlik ihtilali denilse mübalağa olmaz çünkü etrafımızdaki içtimai karhaları mahvedemediğimiz, hayatı ve cemiyeti ıslah edemediğimiz için edebiyata hücum ediyorduk.

Milletlerini düştükleri uçurumlardan kurtarmış Guillaume Tell'ler⁴, memleketlerinde krallarına karşı ihtilâli idare etmiş Cromwell'leri⁵, tebaalarını cezri ıslahata sevk etmiş Marquis

-
- 3 Burada Mehmet Rauf'un bahsettiği arkadaşı Hüseyin Cahit (Yalçın)'tir. Hüseyin Cahit, anılarında bu noktaya şöyle temas eder: "Mehmed Rauf da cuma günleri Şuayp ile bana gelmeğe başladı. O, bahriyeli olmak münasebetile İngilizce de biliyordu. O da Şuayp ile beni sarsan edebî ve vatanî hulya ve ümitlerle yaşıyordu. Odanın çıplak duvarını süsleyen taş basması bir levha vardı. Fransa'da Üçüncü Napoléon saltanatının yıkılarak cumhuriyetin, millî müdafaa hükümetinin tesisini tasvir ediyordu. Birinci plânda da bütün şiddet ve azmi ve galeyânı ile Gambetta göze çarpıyordu. San'at itibarile kıymetsiz olan bu levha karşısında tapınır gibi, istiğrak dakikaları geçirdiğimiz olurdu. Rauf'un bu ihtisasları unutmadığını *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde dört beş sene evvel yazdığı bir makaleden anladım. Gençliğinde 'bir dostunun evindeki' bu levhadan bahsederken hafiyeler duysaydı bütün mahalleyi behava etmeğe kâfi gelirdi, diyor." Hüseyin Cahit (Yalçın); *Edebi Hatıralar*, İstanbul, 1935, s. 63-65. Burada bahsedilen resimler o devirde çok yaygın olan litograflar olmalıdır.
- 4 Guillaume Tell (Wilhelm Tell): XIV. yy.da İsviçre'nin Avusturyalılara karşı bağımsızlığını kazanmasında önder olan halk kahramanı. Avusturyalı bir valinin bir sırığa astırdığı bir şapkayı selamlamadığı için oğlunun başındaki elmayı vurmaya mahkûm edilen okçu Tell, elmayı vuramadığı takdirde ikinci okuyla valiyi vurmaya istediği anlaşılınca, başarılı olduğu halde tutuklanır. Hapse giderken kaçarak valiyi öldüren Tell, halkın uyanmasına ve ayaklanmasına önder olur ve İsviçreliler bağımsızlıklarına kavuşurlar. Friedrich Schiller (1759-1805), 1804 yılında yazmış olduğu aynı adlı beş perdelik dramda bu konuyu işler. Yine, Mehmet Rauf'un hikâyelerinde de adı geçen Gioacchino Rossini (1792-1868) de bu dramdan *Paris Operası / Guillaume Tell* adıyla 4 perdelik bir opera çıkarır (1829).
- 5 Oliver Cromwell (1599-1658): İngiliz devlet adamı ve asker. İngiliz tarihinde ortadan kaldırdığı krallık, kilise ve aristokrasi bir daha eski gücünü elde edememiştir. Ayrıca Victor Hugo'nun da -Mehmet Rauf ve neslinin okumuş olması kuvvetle muhtemel olan- *Cromwell* (1827) adlı, Napoléon'a göndermeler yaptığı 5 perdelik manzum bir dramı vardır.